

реалізований, промислово-фінансова група збільшить свої фінансові ресурси і отримає поштовх для подальшого розвитку. В іншому випадку декілька невдалих проектів можуть поставити ПФГ у досить скрутну фінансову ситуацію.

Таким чином, у загальному вигляді можна сформулювати наступні правила, які необхідно враховувати при плануванні інвестиційної діяльності:

- ✓ прибуток від інвестиційної діяльності повинен бути більше, ніж прибуток, який вона може отримати від зберігання коштів в інших активах;
- ✓ рентабельність інвестицій повинна перевищувати темпи інфляції;
- ✓ має забезпечуватись більша економічна вигода з меншим ступенем ризику.

Таким чином, інвестиційний проект повинен чітко відповідати і бути пов'язаний з обраною стратегією розвитку промислово-фінансової групи і враховувати майбутні перспективи ПФГ.

Як показує практика розвинених країн, фінансові структури повинні виконувати першочергову або істотну роль у промислово-фінансовій групі, володіти достатньою фінансовою стабільністю і потенціалом для ризикових довгострокових інвестицій. Саме банк ПФГ повинен виконувати функції головного кредитора підконтрольних підприємств, акумулювати вільні інвестиційні ресурси, проводити взаємні розрахунки, здійснювати фінансовий моніторинг, слідкувати за виконанням загальної стратегії промислово-фінансової групи.

В свою чергу, участь банків у складі ПФГ свідчить про активний вплив на формування загальних концепцій промислово-фінансової інтеграції та інвестиційного механізму зокрема. Особливу увагу банки приділяють експертизі (оцінці, аналізу) проектів інвестиційної програми, досліджуючи ступінь підготовленості підприємства до отримання та ефективного використання інвестиційних ресурсів.

Тому варто сконцентрувати увагу на ролі банку в якості інвестиційного консультанта групи. Так консалтингові послуги допомагають вирішити питання доцільності та прибутковості розміщення інвестиційних ресурсів в тому чи іншому фінансовому активі. Також банки можуть працювати над інвестиційним плануванням та управлінням інвестиційними ресурсами промислово-фінансової групи. Такі консультації вимагають від банку утворення спеціального відділу та спеціальної інформаційної системи, яка накопичуватиме інформацію в розрізі основних стратегій промислово-фінансової групи, акумулюючи оперативні та звітні показники діяльності підконтрольних підприємств.

На наш погляд, сьогодні необхідний розумний розподіл функцій між підрозділами центральної компанії та фінансово-кредитними інститутами промислово-фінансової групи з приводу управління інвестиційними потоками підприємств, виходячи із інтересів усіх учасників промислово-фінансової групи і враховуючи стратегічні цілі групи в цілому. Вибір центра управління

промислово-фінансовою групою між центральною компанією та банком залежить від особливостей та мети створення конкретної промислово-фінансової групи.

Символічно, що в сучасних умовах ПФГ забезпечують себе інвестиціями на 65 %, а інші ресурси залучають за рахунок іноземних кредитів та розміщення цінних паперів. Однак, значна частка цих коштів спрямовується не на купівлю нового обладнання, а на підтримку старого у функціональному стані. Беручи до уваги те, що знос устаткування провідних підприємств України давно перевищив показник у 60 %, ці інвестиції в перспективі не здатні забезпечити стабільне функціонування підконтрольних промислових об'єктів [3, с. 6]. Це свідчить не стільки про відсутність коштів у промислово-фінансових груп, скільки про бажання великого бізнесу отримати швидкий прибуток, не витрачаючи значних коштів і не особливо піклуючись про майбутнє підконтрольних активів.

Враховуючи вище зазначене, на нашу думку, провідною позицією для промислово-фінансових груп щодо джерел фінансових ресурсів є вихід на IPO і розміщення власних облігацій. На підтвердження цього свідчить той факт, що нещодавні розміщення українськими компаніями цінних паперів на іноземних ринках підтвердили наявність інтересу іноземних інвесторів до вітчизняних підприємств. А це, в свою чергу збільшить приплив іноземних інвестицій в Україну. Разом з тим, залучення коштів на іноземних ринках ПФГ пояснюється тим, що іноземні ринки, як джерело залучення капіталу, є набагато привабливішими порівняно з місцевими фінансовими ринками. Це і не дивно, якщо взяти до уваги той факт, що українські банки здатні забезпечити приблизно 10 % капітальних інвестицій в країні, а строки і вартість таких позик для провідних промислово-фінансових груп є неприпустимими, враховуючи їх міжнародні кредитні рейтинги. Вони в змозі забезпечити підконтрольні підприємства більш дешевими іноземними ресурсами.

Підсумовуючи все вище сказане, можна стверджувати, що промислово-фінансові групи повинні знайти оптимальний спосіб акумуляції фінансових ресурсів і розробити програми їх цільового використання. Саме розробка і втілення в життя великомасштабних інвестиційних проектів дозволить промислово-фінансовим групам і нашій країні в цілому, якщо не поліпшити економічний та соціальний рівень життя, то хоча б сприяти суспільному формуванню явища подальшого розвитку та напрямку руху економіки України. Власне в цьому і повинні зіграти вирішальну роль провідні промислово-фінансові групи України, що вже активно функціонують на вітчизняному і на деяких закордонних ринках.

1. Мовсесян А.Г. Интеграция банковского и промышленного капитала: современные мировые тенденции и проблемы развития в России. – М.: Финансы и статистика. – 1997; 2. Дворецкая А.Е., Никольский Ю.Б. Финансово-промышленные группы: менеджмент + финансы. – М.: ПРИНТ-ЛАЙН. – 1995; 3. Біла С.О. Інституційні складові реформування відносин власності в Україні // Наукові праці ДонНТУ. Випуск 103-4, 2006.

Надійшла до редколегії 24.02.2009

О. Рожко, канд. екон. наук, доц.

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ У БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

У статті розглядаються проблеми та перспективи зростання обсягів залучення іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему. Визначаються основні групи ризиків, притаманні розвитку банківської системи в умовах активізації іноземного інвестування.

The problems and prospects of growth of bringing in foreign capital in the domestic banking system are examined in the article. The basic groups of risks, inherent development of the banking system in the conditions of activation of the foreign investing, are determined.

Перспективи розвитку української держави визначаються багатьма чинниками, серед яких визначальна роль належить її фінансовому потенціалу. Стабільний

розвиток економіки і соціальної сфери країни у цілому й кожного регіону зокрема можливий тільки за умови формування потужної та раціональної фінансової системи,

ефективного використання банківської системи. Без ефективного функціонування банківської системи в Україні вирішення будь-яких завдань економічного розвитку неможливе.

Сьогодні економіка України відчуває гостру потребу у великих обсягах довгострокових та відносно дешевих фінансових ресурсів. У той же час вітчизняна банківська система не в змозі задовольнити попит на грошові ресурси. Так, українські вчені-економісти Бакаєв О.Л., Опарін В.М. [12, с. 113, 15, с. 10] стверджують, що рівень процентних ставок за кредитами, хоча і має тенденцію до скорочення, залишається дуже високим. Зокрема, за даними Національного банку України, середній рівень ставок у 2006 році за кредитами у гривні складав біля 18 % річних, у доларах США – біля 12 % річних. При цьому до 60-70 % виданих банками кредитів мають термін погашення до одного року [1]. Взагалі, обсяги кредитування української економіки вітчизняними банками залишаються досить помірними порівняно з розвинутими країнами. У 2006 році сукупний обсяг наданих банківських позичок в Україні складав до 30 % ВВП, тоді як, наприклад, у Австрії – 118 % ВВП [1, с. 1, 2, с. 1]. Тому очевидним вирішенням проблеми ресурсного дефіциту є вихід вітчизняних банківських установ на міжнародний ринок капіталу з метою залучення на них необхідних коштів та подальшого їх розміщення у реальному секторі вітчизняної економіки.

Проблематиці залучення іноземних фінансових ресурсів у банківський сектор присвятили свої праці такі вітчизняні і зарубіжні учені як Васильченко З.М., Габбард Г., Криклій А.С., Міщенко В.І., Мишкін Ф., Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф. та інші.

Метою статті є оцінка проблем, пов'язаних залученням іноземного капіталу у банківську систему України.

Фактично, на сьогодні, вітчизняна банківська система відіграє роль фінансового посередника між зовнішніми ринками капіталу та нефінансовим сектором економіки. Водночас саме вона накопичуватиме у собі сукупність кредитних, відсоткових, валютних ризиків від таких операцій, що збільшуватиме її вразливість до економічних шоків. Нагромадження великих обсягів зовнішніх комерційних боргів національною банківською системою є цілком здатним зумовити системну банківську кризу і тому є вкрай загрозливим для національної економічної безпеки. З іншого боку, іноземні кредитори також враховують слабкість банківської системи в цілому у якості обмежувального чинника для розвитку співпраці, що зумовлює відносну нерозвиненість практики залучення кредитів від іноземних комерційних банків.

Зокрема, головними причинами такої оцінки кредитоспроможності вітчизняної банківської системи з боку іноземних кредиторів, на погляд Бакаєва О.Л., є вкрай недостатня за західними стандартами капіталізація як банківської системи України в цілому, так і окремих банків. За даними Асоціації українських банків наприкінці 2006 року сукупний капітал банківської системи України складав біля 10,5 млрд. грн. або біля 2 млрд. доларів США. Для порівняння – капітал лише одного транснаціонального банку Morgan Stanley (США) складає більше 61 млрд. доларів США або майже у 30 разів більше. Щодо окремих українських банків, то навіть у найбільших з них капітал не перевищує 135-140 млн. доларів США [3].

Впливає на таку оцінку й непрозорість структури власності українських банків та фінансових потоків між ними та спорідненими діловими структурами. Більшість українських банків входять до складу тих чи інших фінансово-промислових груп, що організаційно не оформлені та фактично є сукупністю підприємств, об'єднаних під єдиним неформальним контролем. Тому нале-

жна оцінка сукупності ризиків, які несуть такі банки, з боку іноземних кредиторів є практично неможливою.

Крім того, на діяльність вітчизняної банківської системи суттєво впливають ризики зовнішнього середовища, такі як політичні ризики, нестабільність законодавства, непередбачені коливання макроекономічного середовища, що має наслідком доволі низьке значення суверенного кредитного рейтингу України.

З урахуванням дії вищевказаних факторів кредитування вітчизняних банківських установ з боку іноземних банків вважається останніми високоризикованим, що має наслідком або відмову у кредитуванні, або встановлення відносно невеликих обсягів та коротких термінів кредитування з метою обмеження ризиків. Наприклад, у 2006 році ВАТ "Райффайзен Банк Аваль" залучив від синдикату іноземних банків (Standard Bank London Lim., Dresdner bank, Parax bank та ін.) синдикований кредит у сумі 14,5 млн. доларів США терміном на 1 рік під 7 % річних [4]. Проте ця сума складає лише приблизно 10 % від капіталу даного банку та 0,85 % від його активів, тобто є дуже малою для масштабів діяльності ВАТ "Райффайзен Банк Аваль".

З огляду на вищевикладене, необхідними компонентами державної політики у галузі банківської системи, спрямованої на активізацію залучення нею іноземного капіталу, слід вважати стимулювання підвищення капіталізації українських банків та удосконалення норм корпоративного управління та підходів до ризик-менеджменту.

Підвищення капіталізації вітчизняної банківської системи з теоретичної точки зору може бути досягнуто комбінованим застосуванням таких заходів, як поступове підвищення нормативних вимог щодо розмірів капіталу банків та стимулювання процесів злиття та поглинання у банківській системі. У той же час, як свідчить, наприклад, досвід центральноєвропейських країн, необхідною умовою реалізації даної політики є наявність ефективної системи банківського нагляду та дієвих механізмів вилучення неефективних банків з ринку.

Проведені наукові дослідження економістом Бакаєвим О.Л. сучасної політики Національного банку України показали, що її заходи в цілому відповідають наявним завданням [12, с. 112]. Зокрема, протягом останніх років НБУ послідовно проводить політику підвищення економічних нормативів капіталу. Зокрема, протягом 2007-2010 років мінімальний розмір регулятивного капіталу банків, що оперують принаймні у кількох регіонах України: буде збільшено з 5,5 млн. євро до 8,0 млн. євро. У той же час норматив адекватності капіталу, що складав раніше 8 %, з 1 березня 2004 року було підвищено до 10 % [5].

Підвищення нормативів капіталізації, на думку Горюнова Д., змушує банки активізувати зусилля щодо збільшення капіталу. При цьому НБУ протягом останнього часу істотно ускладнив реалізацію механізмів збільшення капіталу, відмінних від емісії акцій [6, с. 11].

Процес укрупнення банків шляхом злиття або поглинання в цілому досить ефективно стимулюється як вищевисказаними заходами НБУ щодо збільшення економічних нормативів капіталу, так і цілком ринковим фактором – постійно зростаючою конкуренцією на ринку банківських послуг. У результаті у середньостроковій перспективі відносно неефективні малі та середні банки ймовірно зіштовхнуться з вибором – або приєднання у тому чи іншому вигляді до більш успішного банку, або поступова стагнація та неминучий крах. Проте, слід виділити низку факторів, що гальмують цей процес.

Одним із таких факторів є застарілість та недосконалість нормативно-правової бази у сфері створення банківських об'єднань, злиття та поглинання банків.

Наприклад, за всі роки існування вітчизняної банківської системи не було сформовано жодного банківського об'єднання. Лише у 2004 року Фінансова група "ТАС" оголосила про створення першої в Україні банківської холдингової групи, у яку на даний час входять три банки та страхові компанії.

В Україні є незначна кількість банків, що могли б розглядатися як привабливий об'єкт для поглинання. Через це темпи об'єднання банків в Україні є відносно низькими – після свого піку у 1994-1995 роках щорічно відбувається не більше 2-3 об'єднань, хоча лише функціонуючих банків в Україні більше 150 [7, с. 5].

Найбільш активно збільшують власну капіталізацію саме великі банки ("Райффайзен Банк Аваль", "Приватбанк", "Укрсиббанк" та ін.), тоді як успіхи переважної більшості дрібних та середніх банків у цій сфері є незначними [8, с. 1-4].

Українська банківська система стає все більш неоднорідною за критерієм капіталізації. Якщо на 01.01.2004 частка першої десятки банків згідно рейтингу АУБ у сукупному капіталі банківської системи складала біля 34 %, то на 01.01.2006 року – вже 38 %. При цьому темпи збільшення капіталізації деяких з найбільших банків за цей період суттєво перевищують середній рівень по банківській системі: АБ "Приватбанк" збільшив свій капітал майже вдвічі, ВАТ "Райффайзен Банк Аваль" – на 140 %, тоді як середній показник складає лише 21 % [3].

Досить проблемним аспектом розвитку вітчизняної банківської системи залишається питання допуску філій іноземних банків на вітчизняний ринок банківських послуг. На поточний момент іноземні банки можуть виходити на український ринок шляхом створення дочірніх банківських установ або придбання частки у існуючих українських банках. Створення в Україні філій іноземних банків чинним законодавством не передбачено.

У вітчизняних банкірів існують прямо протилежні думки щодо доцільності допуску філій іноземних банків в Україну. З одного боку, головною аргументацією противників цього є те, що в Україну прийдуть здебільшого російські та балтійські банки, філії яких можуть бути використані для відмивання брудних грошей та вивозу капіталу. З іншого боку ряд вітчизняних економістів, в тому числі і Панченко А., стверджують, що прихід іноземних банків в Україну посилить конкуренцію у банківському секторі, сприятиме зростанню його капіталізації та обсягів кредитування вітчизняної економіки, скороченню процентних ставок [9].

До позитивних наслідків виходу філій іноземних банків на вітчизняний фінансовий ринок слід віднести загальне підвищення якості банківського обслуговування та менеджменту внаслідок застосування західних банківських технологій. Зокрема, це розширення спектру банківських послуг та підвищення їх якості, підвищення технологічного рівня банківських послуг, впровадження в українську банківську практику європейських методик менеджменту та корпоративного управління, стандартів банківського бізнесу.

Позитивом являється також більша гнучкість філій іноземних банків у проведенні банківських операцій та більшій можливості щодо залучення зовнішніх фінансових ресурсів ймовірно сприятимуть скороченню процентних ставок за кредитами та збільшенню строків їх надання, що є дуже актуальним для розвитку української промисловості.

Позитивним фактором є зростання конкуренції з боку філій іноземних банків, що сприятиме процесу консолідації вітчизняної банківської системи та підвищенню якості її функціонування.

Крім того, у відповідності до підписаної ще у 1994 році Угоди про партнерство та співробітництво між

Україною та Європейським Союзом надання дозволу іноземним банкам на відкриття своїх філій в Україні є необхідним [10]. Тому, враховуючи, що поглиблення співробітництва з ЄС вважається в Україні провідним завданням сьогодення, вимоги відповідного положення згаданої угоди мають бути виконані.

Допуск філій іноземних банків на український банківський ринок має також і ймовірні негативні наслідки.

Це насамперед посилення конкуренції на національному ринку банківських послуг ймовірно зумовить у середньостроковій перспективі закриття певної кількості дрібних банків. В цілому даний процес відповідає реаліям ринку, проте за умов недостатньої якості менеджменту та корпоративного управління в таких банках закриття принаймні частини таких банків відбуватиметься через введення санкцій з боку НБУ та примусове банкрутство, що обумовлюватиме внутрішні шоки для національної банківської системи.

Негативом є й ймовірна є концентрація контролю за вітчизняною банківською системою у руках іноземних банків. При цьому контролю є загроза не тільки сфері банківських послуг, а й опосередковано економіці України в цілому, що є досить загрозливим в аспекті національної економічної безпеки.

Філії іноземних банків можуть бути використані для вивезення капіталу за кордон та для відмивання брудних грошей. Для запобігання цьому необхідний ефективний нагляд за їх діяльністю з боку Держфінмоніторингу та інших державних органів на національному рівні, а також налагодження механізмів співпраці з органами фінансової розвідки країни, в якій знаходиться банк-власник філії.

Входження філій іноземних банків на вітчизняний ринок банківських послуг в цілому матиме позитивний вплив як на розвиток національної банківської системи у аспектах підвищення її конкурентноздатності та стабільності, так і на розвиток української економіки взагалі внаслідок інтенсифікації та якісних змін у структурі її фінансування з боку банківської системи. Проте водночас необхідним є посилення державного нагляду за функціонуванням банківської системи, розробка ефективних механізмів контролю за діяльністю філій іноземних банків в Україні із тісним залученням до співпраці органів фінансової розвідки інших країн.

Вітлінський В.В. та Бакаєв О.Л. з аналізу необхідних напрямків удосконалення менеджменту у вітчизняних банках в умовах активізації співпраці з операторами міжнародних фінансових ринків виділяють сукупність ризиків, які виникатимуть та накопичуватимуться у її процесі [11, с. 51-53, 12, с. 113]:

1. Ризики фінансування (невідповідність у термінах розміщення активів та погашення зобов'язань).

За умови короткостроковості іноземного кредитування вітчизняних банків та зростання термінів кредитування останніми національної економіки неминучим є виникнення певного часового розриву між погашенням кредитних зобов'язань українських банків перед іноземними банківськими установами та погашенням кредитної заборгованості перед ними з боку вітчизняних позичальників. Такий часовий розрив може компенсуватися за рахунок періодичного подовження термінів користування запозиченими у банків-нерезидентів коштами або шляхом рефінансування цієї заборгованості на національному фінансовому ринку.

Ризикованість цієї ситуації полягає в тому, що за умов погіршення фінансового стану окремих банків-позичальників або несприятливих коливань макроекономічного середовища іноземні кредитори зазвичай припиняють будь-яке рефінансування наявних боргів. За умов одночасного падіння активності та національ-

ному фінансовому ринку це призводить до загрози банкрутства банків внаслідок неможливості виконання ними своїх зобов'язань та можливої кризи всієї національної банківської системи.

2. Кредитні ризики.

Кредитні ризики є невід'ємною частиною банківської діяльності та полягають у ризиках неспроможності позичальників вчасно та в повному обсязі виконати свої зобов'язання перед банком. З метою запобігання прийняттю надмірних кредитних ризиків у розрізі окремих позичальників, об'єднаних єдиним контролем промислових груп, галузей економіки банки створюють внутрішні системи оцінки та моніторингу таких ризиків. Водночас ефективна робота таких систем залежить як від внутрішньо-банківських чинників (ефективність управлінських процедур, належний професійний рівень персоналу), так і від чинників зовнішнього характеру (інформаційна відкритість клієнтів, наявність реальних прогнозів розвитку галузей економіки та окремих регіонів країни, передбачуваність змін у нормативній базі та державній економічній політиці та ін.) У протилежному випадку, за умов відносно неефективності систем ризик-менеджменту, різке розширення кредитних операцій банків за рахунок сталого притоку іноземних позичкових ресурсів може мати наслідком накопичення у банківській системі значних обсягів сумнівних боргів та відповідно підвищення її вразливості до несприятливих економічних тенденцій.

3. Валютні ризики.

Існування валютних ризиків для банківської системи зумовлюється виникненням невідповідностей у валютній структурі активів та зобов'язань банків внаслідок проведення валютообмінних операцій. Істотні обсяги відкритих валютних позицій, накопичених банківською системою, за умов несприятливих коливань обмінних курсів валют може призвести до масового банкрутства банків, як це відбувалось під час фінансово-економічних криз 1997-1998 рр. у країнах Південно-Східної Азії та Росії.

У той же час стимулом для прийняття подібних валютних ризиків для комерційних банків є існування суттєвих різниць у рівнях процентних ставок у різних валютах. Якщо, наприклад, в Україні середні ринкові ставки за депозитами населення у доларах США складають 10-11 % річних, а ринкові ставки за кредитами у гривні складають 20-25 % річних, то банк міг би отримати процентну маржу щонайменш у 10 %, конвертувавши долларові депозитні ресурси у гривневі ресурси для кредитування. Аналогічні схеми використовувались, наприклад, банками країн Південно-Східної Азії у передкризовий період для отримання величезних доходів, причому необхідні ресурси позичалися у іноземних фінансових установах під відносно низькі відсотки.

Регламентування обсягів зазначених ризиків проводиться чинною системою державного банківського нагляду України через ряд нормативно-правових актів.

Обсяги ризиків невідповідності у термінах розміщення активів та погашення зобов'язань банків безпосередньо не регламентуються, хоча існуючі нормативи ліквідності дещо обмежують можливості банків спрямовувати короткострокові ресурси у більш довгострокові вкладення. Зокрема, нормативи поточної та короткострокової ліквідності зобов'язують банки утримувати співвідношення активів та зобов'язань з терміном погашення до одного місяця на рівні не менш 40 %, а активів та зобов'язань з терміном погашення до одного року – на рівні не менш 20 % [5]. Водночас слід вказати на наявність та досить широке розповсюдження фінансових схем, що передбачають штучне завищення значень цих нормативів.

Обсяги кредитних ризиків, що беруть на себе банки, досить обмежені наявною нормативною базою, яка

спрямована насамперед на забезпечення диверсифікації кредитних вкладень банків та обмеження операцій з пов'язаними особами. Зокрема, максимальний обсяг кредиту, що може бути наданий одному контрагенту, не може перевищувати 25 % регулятивного капіталу банку. При цьому одним контрагентом може вважатися кілька підприємств, об'єднаних єдиним контролем. Для пов'язаних осіб цей показник є ще меншим – лише 5 % [5]. Існують також досить ефективні правила формування резервів під кредитні операції [13]. Проте внаслідок практичної складності ефективного контролю за диверсифікацією кредитного портфелю банків з боку НБУ та наявності численних схем обходу цих нормативів проблематика надмірних кредитних ризиків залишається дуже актуальною, особливо при кредитуванні інсайдерів [14, с. 6].

З метою обмеження впливу валютних ризиків на стабільність банківської системи в Україні запроваджено низку обов'язкових економічних нормативів відкритої валютної позиції. Зокрема, загальний обсяг відкритої валютної позиції не повинен перевищувати 35 % регулятивного капіталу банку, у тому числі за довгою валютною позицією – 30 %, за короткою – 5 % [5]. Таким чином, будь-який комерційний банк має право конвертувати в національну валюту ресурси, номіновані в іноземних валютах, на суму не більш 5 % своїх власних коштів, що суттєво скорочує можливості накопичення значних обсягів валютних ризиків в банківській системі.

У разі поширення практики короткострокових записань у іноземних банків в перспективі можна очікувати суттєвого погіршення стабільності банківської системи України в цілому внаслідок зростання дисбалансу терміновості банківських активів та пасивів, зростання та надмірної концентрації кредитних ризиків. Саме такими рисами характеризувались у передкризовий період банківські системи більшості вражених фінансово-економічними кризами 1990-х років країн, що й обумовило їх виключно вразливість до макроекономічних коливань та змін очікувань іноземних контрагентів.

У цьому випадку мінімізація загрози банківської кризи залежить не тільки від політики НБУ щодо посилення банківського нагляду та впровадження у банківську практику сучасних підходів до ризик-менеджменту, але й від стратегії ведення бізнесу комерційних банків, що визначається їх власниками та менеджментом. Ліквідація усіх без виключення схем обходу тих чи інших економічних нормативів банківської діяльності адміністративними методами навіть принципово неможлива без значної шкоди для банківського бізнесу. Тому необхідний рівень стабільності вітчизняної банківської системи може бути досягнуто лише тоді, коли комерційні банки самі удосконалюватимуть свою ділову практику шляхом забезпечення більшої прозорості бізнесу, взаємодосин з клієнтами, відмови від фінансових маніпуляцій тощо. Проте це потребує значно більш якісного менеджменту банків та принципово іншої моделі відносин між банками та їх власниками. Зокрема, банк повинен бути незалежним від своїх акціонерів у своїй операційній діяльності, а роль останніх має полягати виключно у визначенні стратегії розвитку банку, його головних напрямків. Тільки у цьому випадку банк зможе адекватно оцінювати ризики, що виникають при фінансуванні ним своїх інсайдерів та приймати вірні рішення щодо надання їм коштів або відмови у фінансуванні. Проте слід підкреслити, що у вітчизняній банківській практиці така модель взаємовідносин між банком та його акціонерами зустрічається дуже рідко та здебільшого у тих банках, де є кілька різних мажоритарних акціонерів, що урівноважують інтереси один одного. З іншого боку, більшість дрібних та середніх банків, що мають єдиного

реального власника, часто розглядаються ним як власний "гаманець", кошти з якого витрачаються на будь-які проекти без належної оцінки ризиків. Наслідки такого підходу останнього разу було продемонстровано крахом АТ "Наш банк" у місті Запоріжжі у 2003 році.

Отже, належний рівень економічної безпеки вітчизняної банківської ситсеми, поглиблення співпраці банківської системи України з міжнародними ринками капіталу може бути досягнуто лише еволюційним шляхом. Коли необхідні зміни у банківському законодавстві та нагляді можуть бути впроваджені досить швидко, то практика ведення бізнесу комерційних банків може бути удосконалена лише поступово та протягом досить тривалого часу.

Неефективне виконання банківською системою України функції посередництва між національною економікою та міжнародними ринками капіталу зумовлена такими факторами, як її низька капіталізація та загальна непрозорість, що різко збільшує ризики для іноземних кредиторів і інвесторів. Крім того, на діяльність вітчизняної банківської системи суттєво впливають ризики зовнішнього середовища, такі як політичні ризики, нестабільність законодавства, непередбачені коливання макроекономічного середовища, що в Україні є досить високими.

На основі дослідження сукупності ризиків для банківської системи через розширення її співпраці з іноземними фінансовими ринками вбачається можливе суттєве погіршення стабільності банківської системи України в цілому. Це зумовлено зростанням дисбалансу терміновості банківських активів та пасивів, зростанням

та надмірною концентрацією кредитних ризиків, що робить банківську систему вразливою до макроекономічних коливань та змін очікувань іноземних контрагентів. При цьому мінімізація загрози банківської кризи залежить не тільки від політики НБУ щодо посилення банківського нагляду та впровадження у банківську практику сучасних підходів, але й від покращення якості банківського менеджменту у комерційних банках.

1. Грошово-кредитна статистика НБУ. – www.bank.gov.ua. 2. Statistics of Austrian National Bank. – www.oenb.at. 3. Статистика Асоціації Українських банків – www.aub.com.ua. 4. Банківські новини. //Газета "Бізнес", №51 (570) от 15/12/2006. – С. 71. 5. Інструкція НБУ "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні", №368 від 28.08.2001 р. // www.zakon.rada.gov.ua. 6. Горюнов Д. Невозможно найти беспроблемный продающийся банк. // Украинская инвестиционная газета. – 2004. – №11(440) – С.11. 7. Атанасов В. Нормативная база по слияниям банков требует обновления. // Украинская инвестиционная газета. – 2004. – №11(440) – С.9. 8. Атанасов В. Банки борются с декапитализацией. // Украинская инвестиционная газета. – 2006. – №50(428) – С.19. 9. Панченко А. Отечественные банкиры не хотят "импортных" конкурентов, а они и не придут. – www.bin.com.ua. 10. Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством та Україною від 14.06.1994. – www.zakon.rada.gov.ua. 11. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті. – К.: ТОВ"Борисфен -М", 1996. – 326 с. 12. Бакаев О.Л. Перспективи та ризики залучення зовнішнього фінансування банківською системою України // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Інвестиційні стратегії сталого розвитку". Т.2. – Дніпропетровськ: Наука і Освіта, 2004. – С.112-113. 13. Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", № 279 від 06 липня 2000 року. – www.zakon.rada.gov.ua. 14. Іванченко С. Запомните их имена // Мир денег, №2(38) 2003. – С.6-8.

Надійшла до редколегії 24.02.2009

Г. Филлюк, канд. екон. наук, доц.

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджено теоретичні засади конкурентної політики держави, здійснено аналіз співвідношення понять "конкурентна політика", "антимонопольна політика", "антимонопольне регулювання".

In the article it was researched the theoretical basis of competitive policy of the state, analyzed the terms "competitive policy", "antimonopoly policy", "antimonopoly regulation".

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки та лібералізація міжнародної торгівлі здійснюють суперечливий вплив на процеси конкуренції. З одного боку чітко проявляє себе монополізація світового виробництва транснаціональними компаніями, з іншого – активізуються конкурентні сили суспільства. Конкурентні процеси набувають все гостріших форм, а конкурентна боротьба стає дедалі різноманітнішою і витонченішою.

Дослідження розвитку конкурентних відносин протягом останніх років свідчить про необхідність обережного спрямування конкурентних сил у потрібних суспільству напрямках, з метою усунення негативних тенденцій до знищення самої конкуренції і посилення ринкової влади потужних монопольних структур, які, зловживаючи цією владою, завдають суттєвої шкоди споживачам і дрібним підприємцям. Це зумовлює необхідність приведення конкурентної політики держави у відповідність до економічних реалій, впровадження у практику господарювання норм і правил, які відповідають критеріям ефективної конкуренції. Завданням економічної теорії за таких умов є дослідження основних підходів до аналізу сутності "конкурентної політики" та її складових, виявлення системи взаємозв'язків між ними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що наукові праці сучасних зарубіжних вчених присвячені здебільшого дослідженню прикладних аспектів конкурентної політики. Серед найбільш вагомих слід назвати праці зарубіжних економістів Т.Шарпа, Д.Одретча, Ж.Галло, Дж.Крейкрофта, С.Буша, Д.Свана К.Едварда, Ф.Аріда, Д.Тернера Х.Марвела і С.Макаферті,

С.Острайна тощо; російських – С.Авдашевої, Л.Барона, А.Бутиркіна, А.Данилової, І.Гречішкіної, Р.Кокорєва, І.Князевої, Г.Панової, Н.Розанової, К.Тотьєва, А.Шастітко; українських – В.Базилевича, З.Борисенко, В.Гейця, Л.Дідківської, Б.Квасюка, О.Костусєва, О.Шнипка, О.Шниркова тощо.

Невиділені раніше частини загальної проблеми. В умовах глобалізації виникає необхідність проведення подальших досліджень особливостей та характеристик конкурентної політики. Це зумовлено тим, що, по-перше, сфери конкурентних відносин дедалі більше розширюються, охоплюючи цілі регіони, а іноді й світове господарство в цілому, а по-друге, нині формуються нові конкурентні умови діяльності суб'єктів господарювання, що об'єктивно впливають на всі рівні та сфери їхньої взаємодії з ринковим середовищем. У цьому плані актуальності набуває питання уточнення та розмежування складових категоріального апарату конкурентної політики, визначення нових аспектів у його розумінні в умовах глобалізації. З'ясування цих питань дозволить як національним, так і наднаціональним конкурентним органам приймати виважені рішення, спрямовані на забезпечення ефективного конкурентного середовища.

Мета публікації полягає у спробі комплексного осмислення теоретико-методологічних засад конкурентної політики як складової економічної політики держави.

Дослідження проблеми та наукові результати. Розглядаючи змістовну сутність поняття "конкурентна політика", передусім, слід уявити, що означає сам термін "політика". "Політика" походить від грецького *politice* – "мистецтво державного управління". У "Тлума-